

PROJEKTI: “ZHVILLIMI I GAZETARISË HULUMTUESE EKOLOGJIKE”
Projekt i financuar nga Bashkimi Evropian

DORACAK: GAZETARIA HULUMTUESE



PROJEKTI: “ZHVILLIMI I GAZETARISË HULUMTUESE EKOLOGJIKE”

Projekt i financuar nga Bashkimi Evropian

DORACAK: GAZETARIA HULUMTUESE



Doracak:
GAZETARIA HULUMTUESE

Autor: Marjan Nikolovski

Shkup, Korrik, 2016

Përgatitën:

Botues Qendra Për Demokraci Ekologjike Florozon Shkup
Përgatiti Marjan Nikolovski

Projekti Zhvillim i gazetarisë hulumtuese ekologjike

Ekipi i projekti KIRIL RISTOVSKI, MENAXHER I PROJEKTIT
NESHAT AZEMOVSKI, SPECIALIST I PROJEKTIT
IVANA TRAJÇEV, ASISTENTE E PROJEKTIT DHE PERSON PËR MARRËDHËNIE ME
PUBLIKUN

*Dizajni grafik dhe
shtypshkronja:* Grafik Mak Print

Tirazhi 100 kopje

Ky publikim është i përgatitur me mbështetjen e Bashkimit Evropian.
Përmbajtja e këtij publikimi është përgjegjësi e vetme e autorëve dhe nuk i pasqyron
në asnjë mënyrë pikëpamjet e Bashkimit Evropian

Shkup, Korrik, 2016

PËRMBAJTJA:

HYRJE	5
BAZAT E GAZETARISË HULUMTUESE	6
KU DHE SI TË GJENI STORJE E CILA IA VLEN TË HULUMTOHET?	12
FILLIMI I HULUMTIMIT	14
BURIME TË INFORMACIONEVE, SPINIMI I INFORMACIONEVE	15
INTERVISTË FORENZIKE	16
DHJETË PIKË NË RRUGËN DERI TE GAZETARI HULUMTUESE	18
VEGLAT THEMELORE HULUMTUESE	21
KRIJIMI I “TREGIMIT”	22
PARIMET E PËRGJITHSHME LIGJORE DHE ETIKE NË GAZETARI	24

HYRJE – GAZETARIA HULUMTUESE

Gazetaria hulumtuese është formë e gazetarisë në të cilën gazetarët hulumtojnë thellësisht një temë të interesit, si për shembull krim serioz, korrupsion politik ose abuzime korporative.

Gazetari hulumtues mund të kalojë muaj madje edhe vite në hulumtimin dhe përgatitjen e në raportit të vetëm. Këtë lloj gazetarie më së shpeshti e praktikojnë mediet e shtypura, revista të caktuara, rrjete stacionesh dhe gazetarë të lirë (freelance). Gazetaria hulumtuese quhet edhe raportim për përgjegjësi.

Në faqet në vijim shkurtimisht do të njoftoheni me bazat e gazetarisë hulumtuese dhe për mënyrat si mundi ta aplikoni dhe ta praktikoni këtë:

- **Bazat e gazetarisë hulumtuese;**
- **Zgjedhje e temave për hulumtim;**
- **Fillimi i hulumtimit;**
- **Burime të informacioneve, spinimi i informacioneve;**
- **Intervistë forenzike;**
- **Veglat themelore hulumtuese;**
- **Krijimi i “storjes”;**
- **Parimet e përgjithshme ligjore dhe etike në gazetari.**



1. BAZAT E GAZETARISË HULUMTUESE

Gazetaria hulumtuese paraqet zbulim, raportim dhe prezantim të lajmeve të cilat disa njerëz tjerë përpiqen t'i fshehin. Gazetaria hulumtuese në parim është shumë e ngjashme me raportimin standard, vetëm se personat të cilët janë në qendër të storjes zakonisht nuk do t'ju ndihmojnë rreth storjes, ndërkohë që shumë herë edhe do të përpiqen t'ua ndalin.

Detyrë themelore e gazetarëve është që shikuesve, dëgjuesve dhe lexuesve t'ju sigurojnë informacion për atë se çka ndodhë në komunitet dhe në shoqërinë përreth tyre. Reporterët e bëjnë këtë duke i zbuluar faktet dhe ato fakte ua prezantojnë medieve në të cilat punojnë.

Më së shpeshti, gazetarët e kanë lehtë për të arritur deri te informacione dhe fakte të caktuara në vende si gjykatat, Parlamenti, tubimet publike, të raportojnë për katastrofa, për ngjarje religjioze ose sportive.



Njerëzit shpesh përpiqen t'i "ushqejnë" gazetarët me informacione të ndryshme. Madje në shumë shtete ka mijëra njerëz të cilët punë themelore e kanë marrëdhëniet me publikun, zëdhënës, komentues dhe briferë të tjerë për nevojat e gazetarëve.

Përkundër situatës së tillë, prap-se-prap, ndodhin shumë gjëra të cilat njerëzit përpiqen që plotësisht t'i fshehin nga publiku ose t'i mbulojnë pjesërisht. Në të shumtën e rasteve bëhet fjalë për punë private (personale), të cilat nuk kanë ndikim të madh mbi palët tjera të interesuara – si

marrëdhënie të këqia familjare ose raport të keq nga shkolla. Këto informacione personale mund të ngelin fshehtësi, por sërish paraqesin rrezik për reputacionin e objektit të interesit (individ, ndërmarrje, trup rregullator e ngjashëm).

Në shumë raste të tjera, qeveritë, ministritë, kompanitë, organizatat dhe individë të veçantë orvaten të fshehin vendime ose ngjarje që kanë ose mund të kenë ndikim serioz mbi njerëzit tjerë. Kur gazetarët përpiqen të raportojnë pikërisht për vendimet e ose ngjarjet e tilla, të cilat dikush përpiket t'i fshehë ose t'i mbajë sekrete, atëherë bëhet fjalë për gazetari hulumtuese.

Një figurë me ndikim shumë madh në historinë e gazetarisë, botuesi i madh medial Lordi Nortklif, ose Alfred Çarls Uiliams Hansuorth, i cili është themeluesi i gazetarisë tabloide , i "Dejli Mejl", "Dejli Miror" (Daily Mail, Daily Mirror), të cilat në fillim të shekullit XX kanë qenë revolucion në mediet e shtypura, ndërsa një kohë edhe pronari i "Observer" dhe "Tajms" (Times) duke i marrë në pronësi, i shpëton nga falimentimi, dhe Lordi Nortklif si gjigand dhe revolucionar në gazetarinë britanike para Luftës së Parë Botërore i ka shkruar disa qëndrime, që vlejnë edhe sot, e ndër ta është edhe qëndrimi kryesor: " Lajm është çdo gjë që dikush, diku dëshiron ta shtypë dhe ta fshehë, ndërsa çdo gjë tjetër është reklamë".

E tij është edhe fjalia e mirënjohur se "Vetëm lajmi i keq është lajm i mirë" ose fjalia e parë në librat e gazetarisë "Nuk është lajm nëse qeni e kafshon njeriun, por kur njeriu e kafshon qenin"

Me fjalë të tjera gazetaria hulumtuese është njëlloj si edhe gazetaria e vërtetë (mirëfilltë).

Megjithatë në teorinë e gazetarisë shumë teoricienë përpiqen që gazetarinë hulumtuese ta përcaktojnë në një zhanër të posaçëm, si lloj i posaçëm i gazetarisë, kryesisht duke e theksuar mundin, kohën e shpenzuar, përvojën dhe mjetet e shpenzuara, si dhe rreziku i cili rrjedh nga praktikimi i saj. Prandaj gjithnjë e karakterizojnë si “ një nga gazetaritë më të vështira për ta kryer e cila kërkon shumë mund dhe kohë”.

Megjithatë në teorinë e gazetarisë, pothuaj të gjitha autorët, kur përpiqen ta përcaktojnë atë e kanë vetëm një pikënisje të vetme të përbashkët e cila duhet të ekzistojë, që të mund të përcaktohet si gazetari hulumtuese.

E ajo është që të bazohet në punë origjinale hulumtuese të gazetarit për të zbuluar informacion të cilin ndonjë individ ose organizatë, ose pjesë e qeverisë përpiket ta fshehë, por që ai informacion duhet doemos të jetë sugjerim i argumentuar i një problemi me interes të përgjithshëm.

Ka më tepër arsye për të cilat secila shoqëri ka nevojë për gazetari hulumtuese. Ja disa prej tyre:

- Njerëzit kanë të drejtë të dinë për shoqërinë në të cilën jetojnë. Kanë të drejtë të dinë për vendimet të cilat mund të ndikojë mbi ta dhe jetët e tyre, madje edhe nëse njerëzit në pushtet do të donin ato gjëra t'i mbajnë të fshehta.
- Njerëzit në pushtet, pa marrë parasysh a janë në Qeveri, ose të fortit lokalë, ose janë në ndërmarrje publike ose private, mund ta keqpërdorin pushtetin, që për momentin e kanë. Mund të korruptohen, ta keqpërdorin pozitën zyrtare, të shkelin ligjet ose të bëjnë punë të cilat iu shkaktojnë dëme njerëzve tjerë ose thjeshtë, mund të jenë jokompetent ose nuk dijnë të kryejnë në mënyrë korrekte detyrat e tyre të punës. Njerëzit më së shpeshti përpiqen t'i fshehin informacionet e tilla nga publiku. Gazetarët duhet të informojnë për këto keqpërdorime.
- Detyrë e gazetarëve është që vazhdimisht të vëzhgojnë se sa mirë njerëzit në pushtet i kryejnë detyrat e tyre, posaçërisht ata që janë të zgjedhur nga qytetarët. Gazetarët do të duhej të kontrollojnë nëse dhe sa i plotësojnë premtimet e dhëna gjatë zgjedhjeve. Politikanët dhe të tjerët, të cilët nuk iu qëndrojnë besnik premtimeve do të përpiqen t'i fshehin, madje edhe të parandalojnë publikimin e informacioneve të tilla. Gazetarët duhet të përpiqen t'i publikojnë.
- Gazetarët nuk mund ta marrin ligjin dhe drejtësinë në duart e veta, dhe të bëjnë diçka konkrete për ata të cilët sillen keq ose e shkelin ligjin; roli i tyre është të informojnë për ngjarjen dhe të shpresojnë se shoqëria do të bëjë pjesën tjetër, t'i ndëshkojë shkelësit e ligjit ose të ndërrojë sistemin nëse është i gabuar.

Thonë se çdo gazetar është gazetar-hulumtues, ose së paku ashtu duhet të jetë. Por më mirë është të thuhet se çdo gazetar do të mund të bëhej gazetar hulumtues.

Kush duhet të jetë objekt i hulumtimit?

Gazetarët duhet të jenë të aftë dhe përgatitur për të publikuar informacione për keqpërdorime, korrupsion dhe aktivitete kriminale nga të gjitha fushat e jetës publike, por fushat kryesore të hulumtimit janë:

Qeveria, komunat dhe gjykatat si objekt i hulumtimit

Objekt hulumtimi mund të jenë prej këshillave komunalë. Kryetarët e komunave e deri te ministrat dhe qeveria republikane, e ndonjëherë edhe qeveritë e shteteve tjera. Ndonjëherë politikanët dhe nëpunësit publikë, janë në fakt të korruptuar dhe do të duhej të publikohen dhe të largohen nga pozitat, por shumë shpesh ato i fshehin informacionet për vendimet e miratuara, për shkak se e dijnë që nëse publiku e mëson, vendimi i tillë nuk do t'i pëlqejë, ndërsa ata do të humbasin pozitat e tyre. Shpesh njerëzit në pushtet fshehin marrëveshje të caktuara të cilat i kanë nënshkruar dhe janë të gatshëm të bëjnë ç'mos që informacionet e tilla mos të arrijnë deri te publiku, pa marrë parasysh çmimin. Për disa prej tyre nuk është me rëndësi dëmi që mund të shkaktohet me nënshkrimin e marrëveshjeve të tilla, me rëndësi janë vetëm interesat e tyre personale. Disa udhëheqës gjenden shumë gjatë në pozitat e tyre, prandaj edhe harrojnë se publiku ka të drejtë të dijë për të gjitha veprimet e tyre. Kur publiku zgjedh njerëz për t'i përfaqësuar si dhe paguan tatime për ndonjë institucion të caktuar, ai (publiku) ka të drejtë të dijë se çka, ata të cilët i kanë zgjedhur, punojnë gjatë mandatit, por edhe të përzgjedhurit duhet patjetër ta dijnë se jo transparenca e tyre mundet seriozisht të ndikojë në zgjedhjet e ardhshme.

Kompanitë si objekt i hulumtimit

Informatat se disa kompani e shkelin ligjin duhet të publikohen, mirëpo ndërmarrjet shpesh dëshirojnë që aktivitetet e tyre t'i ruajnë në fshehtësi për shkaqe të ndryshme. Shpesh kompanitë private informatat se kanë bërë një vlerësim të caktuar gabimisht, vlerësim ka i cili u ka shkaktuar humbje ose informatat për planin e tyre zhvillimor i ruajnë të fshehura nga publiku, por edhe nga konkurrenca. Nëpërmjet PR shërbimeve të tyre e ushqejnë nga pak publikun vetëm me lajme, të cilat ata do të donin të arrijnë deri te sytë dhe veshët e publikut, ndërkohë që gjithçka tjetër mundohet ta fshehin nën qilim dhe nëse ka mundësi të ngelin aty përgjithmonë.

Pa marrë parasysh se bëhet fjalë për kompani private edhe ato kanë përgjegjësi para publikut, për shkak se edhe ato janë pjesë e bashkësisë. Për këtë arsye çdo kompani private mund të jetë objekt i hulumtimit.

Në përgjithësi çdo institucion, çdo ndërmarrje, figura me influencë ose ndikim në shoqëri pa marrë parasysh nëse financohen nga paratë shtetërore ose private nëse bëjnë diçka jashtë normave ligjore mund të jenë objekt i gazetarisë hulumtuese, me qëllim që publiku të mësojë për atë.

PARIME THEMELORE

A ia vlen lajmi?

Shumë gazeta, radio, televizione dhe internet portale në nivel ditor pranojnë shumë paraqitje ose kërkesa nga qytetarët që të "hulumtojnë" një punë të caktuar kinse të parregullt. Gazetarët duhet të jenë të vëmendshëm dhe të kujdesshëm kur e përzgjedhin temën ose storjen e cila do të jetë objekt i "hulumtimit" ose kontrollit të tyre, për shkak se shpesh paraqitjet që i bëjnë qytetarët mund të jenë thjeshtë për "t'u zbavitur" ose ndonjë lloj hakmarrjeje ose mashtrim i qëllimshëm për ta dëmtuar dikë. Para se të fillohet hulumtimi i një teme të caktuar, gazetarët duhet seriozisht të kontrollojnë edhe relevancën e informatës, por edhe të burimit i cili ua ka dhënë informatën. Pasi të kontrollojnë autenticitetin e paraqitjes së pranuar vendosin nëse dhe si do t'i qasen çështjes.

Kini kujdes në përzgjedhjen e storjes për hulumtim

Këto janë disa kriteret të cilave duhet t'iu kushtoni vëmendje gjatë përzgjedhjes së storjeve për hulumtim: A janë risi, të pazakonta dhe interesante për njerëzit? Ndonjëherë disa storje mund të ndikojnë vetëm në një person ose të jenë irelevante dhe të mos ia vlejnë të analizohen. Mos harroni se kohën dhe resurset i keni të kufizuara, ashtu që nuk do të mund t'i përkushtoheni secilës ide për storje. Përdorni vlerësimin tuaj prej gazetari.

Gjithmonë mbani sytë dhe veshët të hapur për storje eventuale. Ndonjëherë njerëzit vetë do t'ju sjellin storje të re, por shpesh do të duhet që ju vet t'i zbuloni. Idetë për storje hulumtimi mund t'i lexoni ose dëgjoni diku, mirëpo mund t'ju kujtohet ndonjë ide e mirë edhe derisa jeni duke i larë dhëmbët. Gazetari hulumtues cilësor asnjëherë nuk i lejon vetes t'i ikin dëshmitë u mundshme për storjen, ai çdoherë merr shënime, për shkak se mund t'i nevojiten më vonë.

Dëgjoni të gjitha bisedat e njerëzve, qoftë edhe nëse janë thashetheme në autobus, në rrugë, kurse jo rrallë berberi juaj mund të jetë burim i mirë i informatave të cilat mund t'i përdorni për të hapur një storje hulumtuese. Muhabetet e rrugës shpesh mund të jenë informata fillestare për hapje të storjes hulumtuese, por KURRË mos shkruani storje të bazuar vetëm në thashetheme dhe muhabete.

Sigurori faktet!

Për arsye se gazetaria hulumtuese nënkupton gjurmim për fakte të fshehura, detyra juaj nuk do të jetë e thjeshtë sikur të raportoni prej një pres konference të thjeshtë. Personat në pozita të larta gjithmonë do të dëshirojnë ta fshehin të vërtetën prej juve. Është obligim i juaj të grumbulloni sa më shumë fakte relevante që mundeni, prej sa më shumë njerëzve si mbështetje të storjes të cilën e hulumtoni. Informatat të cilat i publikoni duhet të jenë të sakta, për këtë arsye kontrolloni ato nga dy herë.

Asnjëherë mos pritni rezultate dramatike. Gazetaria e vërtetë hulumtuese rrallë është sikur ajo që e shohim nëpër filma. Për shumicën e hulumtimeve duhen shumë orë punë për të grumbulluar shumë detaje të imëta, për çka nevojitet kohë. Ju dhe redaktori juaj duhet të jeni të vetëdijshëm për këtë, kur do të vendosni për të përgatitur ndonjë storje hulumtuese. Nëse nuk fitoni kohë të mjaftueshme, mund të mos keni mundësi ta hulumtoni me sukses storjen që duhet hulumtuar.

Ndërlidhni faktet

Ashtu si i grumbulloni faktet, gjeni lidhjen mes tyre, që të jeni të sigurt se do të kenë kuptim. Gazetaria hulumtuese më së shpeshti duket sikur të jeni duke plotësuar ndonjë enigmatikë. Në fillim keni një grumbull të copëzave, mirëpo nëse me vëmendje dhe kujdes i radhitni, enigma do të merr fotografinë e duhur. Megjithatë, për dallim prej enigmës së thjeshtë për zbavitje, gjatë përpunimit të storjes hulumtuese të gjitha copëzat nuk do t'i keni prej fillimit, do të duhet vetë të zbuloni cilat janë pjesët që ju mungojnë dhe t'i gjeni.

Verifikimi i fakteve

Mbani mend se jeni duke u përpjekur të gjeni informata të cilat disa njerëz përpiqen t'i mbajnë në fshehtësi. Burimet e zakonshme të informatave nuk do t'ju ndihmojnë gjatë hulumtimit, prandaj faktet nuk do mund të verifikoni te ata. Ata me siguri edhe do të përpiqen t'ju kundërshtojnë dhe do t'i kërkojnë mangësitë tuaja në gjithçka që e hulumtoni dhe e publikoni. Nëse diku gjatë raportimit gaboni, me siguri edhe do t'ju padisin. Prandaj, gjithmonë duhet me shumë vëmendje t'i verifikoni faktet. Si këshillë merreni shembullin e një prej storjeve më të famshme hulumtuese

të ashtuquajturën Aferën Uotërgejt (Watergate). Gazetarët e Uashington Post, Bob Vuduord dhe Karl Bernstejn (Bob Wiidward & Carl Bernstein) kishin hulumtuar një organizim kriminel që me siguri do të kishte rezultonte me largim nga pushteti i Presidentit të ShBA-së Riçard Nikson. Ata e kishin ditur se armiq të tyre do të presin të bëjnë ndonjë gabim, ashtu që dakorduar që rregulli themelor të jetë se nuk do të publikojnë fakte të cilat nuk janë verifikuar nga së paku dy burime. Ky është një shembull i mirë, të cilin edhe ju nëse doni të jeni gazetar profesional mund ta përcillni.

Sido që të jetë, mbani mend se shumica e njerëzve të cilët mund t'i intervistoni për korrupsion mund të qëllojë edhe ata të jenë të korruptuar. KRIMINELËT GËNJEJNË, prandaj vështroni me një dozë dyshimi çdo informatë që ju tregohet dhe të njëjtën gjithmonë konfirmoni me së paku edhe një burim, preferohet të jetë person të cilit i besoni.

Dëshmitë



Si shtojcë në grumbullimin e fakteve, duhet t'i grumbulloniedhedëshmitëcilatdot'imbështesin faktet. Kjo është veçanërisht e rëndësishme nëse ju padisin për shpifje, për shkak të storjes suaj hulumtuese. Gjykatat do të pranojnë vetëm fakte të cilat mund të dëshmohen. Nëse dikush ju thotë diçka në kamerë ose diçka si deklaratë zyrtare, on the record (zyrtarisht), do të mund t'i prezantoni shënimet tuaja dhe materialin e regjistruar para gjyqit, mirëpo nëse bëhet fjalë

për deklaratë të shkruar nuk do të ishte keq të njëjtën ta keni të nënshkruar nga personi të cilin e keni intervistuar, kjo do të ketë statusin e deklaratës valide të cilën e keni marrë në mënyrë ligjore me përbatim. Dokumentet origjinale zakonisht gjyqi i pranon si dëshmi, por keni kujdes se kopjet mund të mos pranohen, nëse kopjet nuk janë të mbështetura me dëshmi nga pronari i origjinaleve.

Burimet e besueshme

Kur hulumtoni aferë korrupsioni ose keqpërdorimi, do të hasni në njerëz të cilët do ju japin informata vetëm nëse premti se asnjëherë nuk do ta zbuloni identitetin e tyre. Kjo ndodh shpesh kur hulumtoni kriminalitet, për shkak burimet tuaja frikohen nga hakmarrja e mundshme.

Nëse pajtoheni dhe i pranoni këto kushte, mos harroni se ndonjëherë në të ardhmen në procesin e hulumtimit gjykatësi mund t'ju urdhërojë të zbuloni emrin e burimit të besueshëm, i cili ua ka dhënë informatën. Në situatë të tillë, nëse refuzoni të tregoni emrin e burimit, do të shkelni ligjin madje edhe mund të përfundoni në burg si bashkëpjesëmarrës dhe për mosrespektim të gjyqit.

Nëse premti se do të mbroni burimin e besuar, doemos duhet edhe të veproni ashtu, derisa vetë burimi nuk ju lejon të veproni ndryshe. Prandaj nëse nuk jeni të gatshëm të shkoni në burg për të mbrojtur burimin tuaj, mos premti fare diçka të tillë.

Kërcënime

Personat e involvuar në storjen hulumtuese mund t'ju kërcënohen që të ndërpritni hulumtimin. Kërcënimet për nga karakteri mund të jenë psikike ose afariste (të kërcënohen se do të ndërpresin të japin deklarata për mediet tuaja). Ndonjëherë kërcënimet janë edhe personale me paralajmërim për dhunë fizike. Më së shpeshti kërcënimet për dhunë fizike nuk realizohen,

për shkak se personat për të cilët e shkruani storjen vetë e kuptojnë se nëse ju lëndojnë, vetëm do ta ndërlikojnë situatën e tyre. Prapë se prapë, secilin kërcënim duhet ta paraqitni menjëherë te redaktori juaj ose te avokati i shtëpisë mediale në të cilën punoni. Në atë mënyrë do t'i ndani shqetësimet me dikë i cili ka më shumë fuqi dhe dituri dhe do mund t'ju ndihmojë. Do të ishte e dobishme nëse edhe personi i cili ju kërcënohet ta dijë se e keni ndarë informatën për kërcënimin me personat kompetent të mediumit tuaj. Nëse keni edhe dëshmitar ose dëshmi për kërcënimin ato mund t'i përdorni në storjen e hulumtimit tuaj, mirëpo këtë mund ta bëni pasi ta pranoni këshillë prej avokatit tuaj.

Gazetaria hulumtuese gjithmonë shpie drejt disa konflikteve të pakëndshme, për këtë arsye nëse mendoni se nuk mund të ballafaqoheni me situata të tilla, qëndroni larg storjeve hulumtuese.

Punoni në përputhje me ligjin

Gazetarët nuk kanë të drejta të veçanta ligjore, madje edhe kur hulumtojnë korrupsion. Për dallim prej policisë, gazetarët nuk guxojnë të përgjojnë bisedat e huaja telefonike ose të hapin letrat postare ose e-mail të huaj. Gazetarët nuk guxojnë të futen në hapësira të huaja për sa kohë që marrin leje prej pronarit për këtë.

Duhet të punoni në përputhje me rregullat dhe dispozitat e përcaktuara ligjore, për më tepër, poashtu nuk guxoni të përdorni metoda jo-etike për grumbullim të informatave. Për shembull, nuk guxoni të shtireni se jeni dikush tjetër, për të cilin njerëzit mund të mendojnë se janë të obliguar t'i japin informatë, si për shembull polic, përfaqësues qeveritar ose inspektor tatimor.

Megjithatë, ndonjëherë s'ka fare nevojë të prezantoheni se jeni gazetar. Gjithmonë kur dyshoni nëse diçka që dëshironi të bëni për hulumtim të storjes është apo nuk është në përputhje me ligjin, konsultohuni me redaktorin ose me avokatin e mediumit tuaj.

2. SI DHE KU TË GJENI STORJE E CILA IA VLEN TË HULUMTOHET?

Gjetja e idesë së mirë për storje hulumtuese nuk është e lehtë. Në përgjithësi kjo është një prej pjesëve më të rënda në gazetarinë hulumtuese.

Në vazhdim ju paraqesim mënyra të ndryshme alternative si dhe ku të gjeni temë atraktive për hulumtim:

Përvoja juaj personale

Shumë shpesh gazetarët ankohen se nuk ka storje të mira të cilat mund të jenë objekt hulumtimi. Kur dëshironi të filloni një hulumtim, mënyra më e mirë është të bazoheni në përvojën tuaj personale. Të hulumtoni një storje në të cilën ju vetë keni qenë të involvuar. Në qoftë se mendoheni vallë përvoja juaj personale ose informata që ka të bëjë personalisht me ju mund të jetë temë e mirë për hulumtim, përgjigja është PO. Megjithatë, për të qenë storje e suksesshme, mos u bazoni në kujtime, gjithmonë kur të nuhatni storje të cilën mund ta hapni në bazë të përvojës suaj, merrni shënime, regjistroni ose fotografoni. Storjen mund t'ia propozoni redaktorit dhe, nëse e pranon, materialin e regjistruar, citatet e shënuara ose dokumentet e grumbulluara do të jenë shumë të rëndësishme.

Përvoja e miqve tuaj ose anëtarëve të familjes suaj

Përvoja e njerëzve që ju rrethojnë në jetën e përditshme mund të jenë bazë e fortë për të nisur një storje hulumtuese. Kini kujdes, përvojat e tyre mund të jenë vetëm pikënisje. Anëtarët e familjes suaj, miqtë ose edhe fqinjët mund të jenë në pozita pune prej të cilave mund të del ndonjë storje e jashtëzakonshme hulumtuese. E para që duhet të bëni është të mendoni kush në cilën pozitë pune është dhe për atë nëse dhe si mund të nxirrni informatë interesante prej atij personi. Gjatë kësaj nuk guxoni të harroni se megjithatë, bëhet fjalë për farefis ose shoku juaj, prandaj mos bëni gjë pa e informuar për atë që synoni të bëni. Përveç kësaj, mos harroni se pa marrë parasysh afërsinë mes juve, jo domosdoshmërisht ata duhet t'ju ndihmojnë me çdo kusht.

Gazeta lokale, radio stacione dhe gazeta zyrtare

Dëgjoni dhe lexoni në vazhdimësi. Analizoni gjithçka që do të dëgjoni, vëzhgoni gjërat prej një aspekti tjetër, storja hulumtuese mund të shfaqet aty ku më së paku e pritni, kuadër të në një shpalljeje në gazetë lokale, në radio emision debatues. Në gazeta pothuaj çdo ditë shpallen thirrje publike për vende pune, tenderë të ndryshëm për furnizime ose vendime për biznes plane dhe aktivitete të kompanive. Lexoni dhe ndoshta pikërisht aty do të gjeni temën për hulumtim. Në radio shpesh ka emisione debatuese ku mund të dëgjoni gjëra të cilat nuk janë pjesë e përmbajtjeve të PR deklaratave standarde, ndoshta pikërisht në ato raste e gjeni storjen tuaj. Lexoni gazetën zyrtare, aty pothuaj me siguri ka së paku një storje hulumtuese në çdo numër.

Sondazhe, analiza dhe të dhëna statistikore

Detajisht shqyrtoni çdo sondazh ose analizë të zbatuar nga institucionet shtetërore dhe kompanitë private për tema të ndryshme.

Rregullisht hapni sajtin e Entit Shtetëror për Statistikë <http://www.stat.gov.mk/> Në publikimet e të dhënave statistikore për shtetin gati sigurisht do të gjeni informatë të vlefshme për

hulumtim. Rregullisht kontrolloni edhe raportet e Avokatit të Popullit, Komitetit të Helsinkit për të drejtat e njeriut si dhe të gjitha shoqatave tjera civile që veprojnë në cilindo segment të jetës.

Lexoni onlajn dhe lundroni në internet

Interneti është hapësirë e pakufizuar në të cilën në çdo kohë mund të gjeni numër të pakufizuar informatash nga të gjitha sferat e jetës. “Gjurmoni” për informata nga sfera e interesit tuaj për hulumtim, lehtë mund të zbuloni diçka që mund të paraqet pikënisje për hulumtim të ri.

Kontrolloni të gjitha informatat publike

Kohëve të fundit të gjitha institucionet shtetërore dhe lokale i përmbahen rregullit për t’i informuar qytetarët për të gjitha aktivitetet që i ndërmarrin. Tabelat e tyre të shpalljeve dhe internet portalet mund të jenë vendi ku do të gjeni informatë, e cila do ishte e vlefshme për ta hulumtuar. Megjithatë, kini parasysh, se edhe përkrah obligimit për të informuar opinionin për ndonjë aktivitet, nëse ka informatë e cila nuk do t’iu pëlqente qytetarëve, ajo do të vendoset në portal mirëpo me siguri do të përfundojë në ndonjë kënd ose me font shumë të vogël të shkronjave që vështirë do ta vërejë ndokush. Hulumtoni detajisht portalet dhe njoftimet e institucioneve publike.

3. FILLIM I HULUMTIMIT

Pasi t'i gjeni burimet dhe prej tyre merrni informata, vjen momenti kur vlerësoni se duhet të filloni me hulumtimin e storjes, mirëpo prapë nuk mund të kaloni prej idesë drejtpërdrejtë në hulumtim, e keni vetëm pikënisjen. Storjet hulumtuese ngërthejnë peshën e përgjegjësisë shoqërore dhe rreziqe të ndryshme juridike, andaj para se të filloni të hulumtoni duhet të konsultoheni me ekipin me të cilin do të kishit punuar. Të merrni leje nga redaktori, të konfirmoni përkrahjen e kolegëve, t'i kontrolloni burimet dhe të përpiloni plan për realizimin e storjes.

- Së pari ju duhet kornizë me pyetje të strukturuar, të cilat do t'ju mundësojnë të vazhdoni më tutje me idenë për storjen teorike dhe hipotezat ose çështjet për të cilat projekti juaj hulumtues duhet të jep përgjigje.
- Me vëmendje planifikoni hulumtimin, mendoni për arsyetimet, burimet, pengesat eventuale, kornizën kohore dhe buxhetin e nevojshëm.
- Me planin e projektoni trajektoren e rrugës nëpër të cilën duhet të lëvizë storja.
- Shqyrtoni të gjitha burimet: Primare, sekondare, dokumente, njerëz dhe ato në formën digjitale.
- Kushtoni vëmendje shfrytëzimit të secili burim dhe hartoni metodologji e cila do t'ju mundësojë të gërmoni për informata nga burimet të cilat i konsideroni si burime të përshtatshme.

4. BURIME DHE SPINIM (SH TREMBËRIM) I INFORMATAVE

Burime të mundshme të informatave

Burimet e informatave për storjen tuaj hulumtuese mund të jenë të ndryshme. Në disa paragrafë në vijim do t'ju paraqes vetëm disa prej tyre dhe për çka duhet të keni kujdes gjatë grumbullimit dhe shfrytëzimit të informatave nga burimet.

Burim i informatave mund të jenë: dëshmitarë të ndryshëm, bashkëpunëtorë aktual ose të mëparshëm, ekspertë të sferës së hulumtimit, përfaqësues të institucioneve qeveritare dhe lokale etj.

- Se sa të dobishëm mund të jenë burimet nuk varet vetëm prej burimeve, por edhe nga ju, sa do të jeni të shkathët për t'i shfrytëzuar.
- Filloni me objektin konkret të hulumtimit, pastaj bëni një hartë të dëshmitarëve, njerëzit të cilët janë aktualisht të involvuar ose kanë qenë të involvuar më parë, gjeni ekspertë he përfaqësues relevant dhe kontakte tjera të cilët do mund të kontribuonin për storjen, pastaj bëni përzgjedhjen e tyre.
- Me vëmendje zgjedhni ekspertët dhe gjeni mënyrë për t'u ballafaquar me qëndrimet e ndryshme profesionale pa i cenuar argumentet.
- Përkushtoni vëmendje në organizimin e personave për kontakt të cilët veprojnë si “gardian dhe çelës i portave”.
- Përdorni teknika të fshehta vetëm pasi me kujdes të keni marrë vendimin për rëndësinë e storjes hulumtuese për interesin publik.
- Vlerësoni burimet dhe dokumentet të cilat i keni në dispozicion në mënyrë metodologjike. Aplikoni rregullën “verifikim prej dy burimeve” që të siguroheni se keni konfirmim për secilën informatë të cilën planifikoni ta publikoni.
- Kini kujdes të mos ju manipulojnë ose keqpërdorin. Pyetni dhe kontrolloni se cili është shkak dhe motivi që ju është dhënë informata.
- Përpiquni t'i bindni burimet tuaja t'ju japin informatë zyrtare (“on the record”), por nëse nuk pranojnë, kini kujdes t'i siguroi se nuk do ta zbuloni identitetin e tyre.
- Shmangni praktikën t'i paguani burimet tuaja për çka do qoftë dhe në cilën do mënyrë, për shkak se kjo mund të perceptohet gabimisht sikur paguani për storjen.
- Mbroni veten, siguroni të gjitha të dhënat, deklaratat dhe dokumentet origjinale që i keni marrë prej burimeve të rëndësishme.
- Verifikoni nëse e njëjta storje është hulumtuar ndonjëherë më parë dhe nëse po, si ka kaluar hulumtimi i mëparshëm, nëse në përgjithësi është hulumtuar në cilindo segment.
- Parimi më i rëndësishëm është që raporti juaj ndaj burimeve tuaja është diçka e shenjtë. Mos bëni premtime të cilat nuk do mund t'i plotësoni, duhet të jeni të gatshëm të rrezikoni edhe lirinë tuaj për të mbrojtur identitetin e burimit, nëse paraprakisht keni premtuar një gjë të këtillë.

5. INTERVISTIMI

Parimet themelore për planifikim dhe përgatitje kanë të bëjnë edhe me përpunimin e secilës intervistë, megjithatë për përpunim të intervistave të dedikuara për storje hulumtuese duhet të keni përvojë dhe aftësi më të; madhe dhe paksa qasje të ndryshme gjatë kryerjes së detyrës. Gjatë përpilimit të intervistës për storjen hulumtuese elementi kohë është me rëndësi jetike, ndërkaq shpesh edhe konteksti dallon. Për këtë arsye gjatë intervistës duhet të përdorni strategji dhe teknika të ndryshme gjatë parashtrimit të pyetjeve, që në fund të arrini edhe qëllim të ndryshëm nga ai kur realizoni intervistë klasike.

Përgatitja për intervistë është me rëndësie vendimtare. Sa më shumë kohë që mundeni përkushtoni hulumtimit të temës për të cilën do të bëni intervistën, grumbulloni dokumentet primare, planifikoni pyetjet dhe nëse është e mundur bëni një provë.

Para se të intervistoni dikë, ju vet përgjigjuni pyetjeve në vijim:

- Cila është tema për të cilën ju nevojiten përgjigje konkrete?
- Cili është personi i cili mund t'ua jep përgjigjet më të përshtatshme?
- A dëshironi dhe çka synoni të arrini me intervistimin e një personi të caktuar?
- Cili format i intervistimit është më i përshtatshëm për temën dhe personin konkret?
- Çfarë teknike të intervistimit duhet të përdorni?
- Ku do ta kishit realizuar intervistën? Procesi për intervistë para kamerës është më i ndërlikuar.

Pasi të keni përgjigje për këto pyetje

- Vendoseni intervistën në drejtim që t'i përshtatet rrethanave të storjes.
- Mos e ndryshoni qëndrimin. Edhe nëse intervista fillon të lëvizë në drejtim tjetër, qëndroni të qetë dhe mos harroni se sjellja juaj neutrale gjatë prezantimit të qëndrimeve jep rezultate më të mira.
- Hartoni strategji për kohën e intervistës në tërësi. Gjithmonë filloni intervistën me pyetje më të lehta dhe të përgjithshme për ta relaksuar bashkëbiseduesin dhe ngadalë gjatë intervistës lëvizni drejt parashtrimit të pyetjeve më të drejtpërdrejta dhe konkrete, ashtu që do t'ia dilni ta drejtoni bashkëbiseduesin t'ua jep përgjigjet që i kërkon për aspektet konkrete.
- Aplikoni teknikën e “mapimit” në çështjet e rëndësishme, merrni shënime për përgjigje kontradiktore të bashkëbiseduesit, që pastaj të mund t'i parashtroni nën-pyetje.
- Gjithmonë parashtroni pyetje të thjeshta, të qarta dhe drejtpërdrejta.
- Intervistë e mirë nuk është intervistë në të cilën gazetari dominon mbi bashkëbiseduesin.
- Para fillimit të bisedës gjithmonë bëni një marrëveshje merruni vesh për rregullat bazike (për shembull nëse informatat që deklarohen janë ON ose OF THE RECORD (me karakter zyrtar ose joformal)) që të mos keni probleme pastaj gjatë përpilimit të storjes.
- Mos harroni se nuk janë të rëndësishme pyetjet, të rëndësishme janë përgjigjet. Gazetarët

ndodh të mbrohen me thënien se nuk ka pyetje të tarallake, se vetëm përgjigjet mund të tarallake.

- Rregulla themelore është që asnjëherë të mos parashtro ni pyetje ku përgjigja mund të jetë thjeshtë vetëm “Po” ose “Jo”. Kjo përgjigje nuk tregon asgjë, ndërsa është veçanërisht e pakëndshme në intervistat elektronike.
- Asnjëherë mos parashtro ni më shumë se një pyetje përnjëherë.
- Dëgjoni përgjigjet me vëmendje dhe nëse ka nevojë parashtro ni pyetje shtesë për përgjigjen e pyetjes së fundit (follow up question (pyetje e ndërlidhur)) me qëllim që të nxirrni informatë konkrete. Nën-pyetjet mund t'i bëni në formë të një citati që mund ta nxirrni nga biseda ose thjeshtë duke parafrazuar një pjesë të bisedës. Përkushtoni vëmendje që edhe kjo pjesë e pyetjes të jetë e drejtpërdrejtë, konkrete dhe e thjeshtë.
- Mos shpejtoni dhe mos u shqetësoni nga qetësia ose heshtja.
- Studioni strategjinë e bashkëbiseduesit në drejtim që të zbuloni nëse shmang përgjigjet dhe nëse mundohet të fsheh diçka.
- Nuk ndodh që secili bashkëbisedues të jetë i gatshëm për të dhënë përgjigje mirë të formuluar kur është në intervistë. Nëse vëreni se është i shqetësuar përpikuni ta relaksoni me biseda irelevante para në fillim të intervistës. Mos e lejoni që frika e tij prej intervistës (veçanërisht sikleti prej kamerës) të jetë arsye që të tërhiqet.
- Nëse keni nevojë, mund realizoni një intervistë të mbuluar, mirëpo duhet të jenë të vëmendshëm nëse një gjë e tillë është në përputhje me normat etike dhe morale. Për zbatimin e këtij lloji të intervistave duhet të keni trajnim të veçantë.
- Asnjëherë përgjigjini në intervistë mos i nxirrni nga konteksti.

6. DHJETË PIKA NË RRUGËN DREJT GAZETARISË HULUMTUESE

1. Zgjeroni përkufizimin për gazetari hulumtuese

Kur vendosni të harxhoni kohën tuaj në gazetari hulumtuese, atëherë do të duhet të zgjeroni përkufizimin për atë që do ta hulumtoni. Perceptimi se gazetaria hulumtuese nënkupton vetëm hulumtimin e parave, pushtetit dhe korrupsionit shpesh herë do t'ju demotivojë, për shkak se për të gjetur gjurmë në një storje të tillë është proces tepër i komplikuar dhe të lodhshëm, e më së shpeshti është në ndikim të manipulimeve.

Për këtë arsye shihni përreth vetes, çdo gjë që ju duket e dyshimtë, ose e paqartë mund të jetë objekt i storjes së mirë hulumtuese. Njerëzit dëshirojnë të lexojnë përgjigje për çështje për të cilat ka shumë paqartësi. Çdo ditë i shohin, kurse nuk kanë shpjegim logjik për të njëjtat.

2. Ndërtoni bazë institucionale për hulumtuesen tuaj

Të qartësojmë diçka!. Gazetaria hulumtuese nuk është proces individual, por punë grupore ekipore. Nuk është sport individual. Po, më së shumti varet nga vrulli personal i hulumtuesi, mirëpo ai (hulumtuesi) ka nevojë për ndihmë. Vetvetiu, ose vet me veten, prej fillimit është i gjykuar të dështojë.

Për të qenë gazetar cilësor hulumtues, mbi të gjitha është me rëndësi të keni ekip, ose përkrahje institucionale (redaktuese). Mirëpo, duhet të merret parasysh se ky ekip, ajo njësi institucionale nuk formohet pjesërisht varësisht nga objekti që hulumtohet. Ajo duhet të formohet me shpirt ekipor, është proces evolutiv në të gjitha redaksitë, e jo ad-hok grumbullim i disa personave. Në këtë ekip duhet të ketë mirëkuptim mes anëtarëve, apo siç thuhet “By the book” (Sipas Rregullores).

3. Krijoni dhe mbështetni burimet tuaja

Kur bëhet fjalë për atë se qasja e pavarur është not në oqean të hapur pa busull, duhet të kihet parasysh se krahas ekipit përbrenda, duhet të keni edhe ekip joformal prej jashtë. Siç njihen ndryshe burime të informatave. Ndonëse ky status, shumicës që e kanë këtë rol nuk ju përshtatet, prandaj edhe e quajnë veten “miq të drejtësisë”, gazetarët hulumtues, megjithatë, duhet të krijojnë, por dhe t'i mbështesin burimet e tyre.

Kjo bëhet nëpërmjet qasjes së hapur për komunikim me një rreth të gjerë të njerëzve, të cilët kanë mundësi ose kontakt me informatat relevante. Ky është proces që nuk ndodh brenda natës. Thjeshtë kjo është rruga më e vështirë dhe më e gjatë në evoluimin e gazetarit në hulumtues. Për krijim të besimit të ndërsjellë, për rritjen e atij rrethi, ndonjëherë nevojiten të kalojnë edhe vite të tëra.

Shumë është e rëndësishme të krijoni besim të ndërsjellë, mes gazetarit dhe burimit. Mirëpo kjo nuk donë të thotë se gazetari duhet të ndalojë vetëm në atë besim. Gjithmonë, dhe përsëris gjithmonë duhet të siguroni edhe së paku dy burime shtesë, të pavarur prej njëri tjetrit.

4. Informohuni mirë për temën

Pra nuk teprohet nëse thuhet se gazetari duhet të bëhet ekspert për temën të cilën e hulumton. Duhet të dijë gjithçka që ka qenë e publikuar deri në momentin kure hulumtimit, të dijë qëndrimet zyrtare të palëve në storje, të dijë çka është me rëndësi primare e çka është sekondare.

Sot shoqëria dhe progresi i teknologjisë mundëson proces të lehtë të kërkimit dhe informimit nëpërmjet internetit, mirëpo prapë se prapë është shumë me rëndësi që secili gazetar të ketë arkivin e tij personal.

5. Kërkoni dokumente. Ndoshta ka shumë më tepër se që supozoni

Dokumentet origjinale mundësojnë dëshminë më autentike. Duhet të përpiqeni t'i siguronit të gjitha dokumentet për storjen që janë në dispozicion. Hapi i parë dhe është shfrytëzohen të gjitha format ligjore për qasje të informata me karakter publik. Pastaj duhet të përdoren lidhjet nëpërmjet rrjetit të burimeve të informatave për të arritur deri te sa më shumë dokumente origjinale. Këtu duhet të keni kujdes për dispozitat ligjore, të siguroheni që ato dokumente nuk përmbajnë shenjë të “sekretit shtetëror”, sepse kjo është diçka që mund të vështirësojë procesin e verifikimit të hulumtimit.

Megjithatë, ajo që është dokument me karakter publik, bllok regjistrimi, raporte vjetore, arkiva, të dhëna... krejt këtë duhet t'i keni para vetes.

Mirëpo, ajo që duhet të merret parasysh është fakti se ndonjëherë dokumentet vetvetiu janë të pavlefshme, nëse gazetari nuk din si t'i lexojë dhe analizojë. Për këtë arsye këtu është ekipi.

6. Dilni nga zyra e redaksisë dhe vëzhgoni. Stimuloni, bëni që materiali gazetaresk të ngjallet

Gazetaria nuk bëhet në redaksi, e shumë më pak gazetaria hulumtuese. Burimi dhe informata më autentike është ajo që do ta shoh personalisht gazetari me sytë e vet. Hulumtuesi dëshmitar është çelësi i zhvillimit për një storje. Që donë të thotë, përgatitje në redaksi dhe dilni jashtë teren.

7. Vlerësoni, vlerësoni, vlerësoni

Kjo është etapë shumë e rëndësishme e procesit të hulumtimit. Përse? Për shkak se një proces hulumtuese mund të zgjatë shumë, mund të shfaqen shumë udhëkryqe në rrugën që duhet të kalohet shkak i informatave të cilat vazhdimisht na vijnë. Shumë është e rëndësishme, është jashtëzakonisht thelbësore të mos të humbni brenda hulumtimit tuaj. Për këtë arsye vazhdimisht duhet të bëhet vlerësimi i procesit. Çka donë to thotë kjo? Kjo donë të thotë se vazhdimisht duhet të analizohet niveli në të cilin gjendet hulumtimi, nëse duhet të thellohet, nëse duhet ndryshuar drejtimin, nëse dhe kur është momenti i saktë për publikim? Në fund të fundit në kontinuitet duhet të bëhet vlerësim a duhet vazhduar me hulumtimin, ose të ndërpritet dhe të hiqet dorë prej tij? Në këtë proces është veçanërisht i rëndësishëm momenti i resurseve financiare dhe logjistike që janë në dispozicion. Shpesh prej tyre varet deri ku mund të thellohet hulumtimi.

8. Kontrollim dhe verifikim

Çka nënkupton ky hap. Ky është proces në të cilin duhet të merrni fidbak. Reaksion të kthyer nga palët e interesuara. Ky është momenti kur duhet të siguronit të ashtuquajturën “faqe të dytë” të famshme. Ky proces mund të jetë shumë i komplikuar, mirëpo pa e realizuar në tërësi ju nuk keni storje hulumtuese, por do të keni “gazetari për reketim”. Askush nuk do t'ju besojë në storjen tuaj nëse gjykoni dikë, ndërsa nuk e keni siguruar të vërtetën e atij person.

Për këtë shkak, gjithçka që mendoni se është sistem i komunikimit duhet ta përdorni për të arritur deri te qëndrimi dhe reaksioni i personit të interesuar/prekur. Nëse komunikimet zyrtare për biseda nuk kanë sukses, atëherë dilni në teren. Atje ku do të mund ku do të keni sukses, qëndroni atje dhe e pritni reagimin e tij.

Prej këtij hapi shumë do të varet gjendja e fazës finale të hulumtimit tuaj. Për këtë arsye, Ju duhet të përgatiteni për intervistën me palën e interesuar/prekur.

-Çka konkretisht dëshironi të nxirrni prej palës së prekur

-Qasja. “Po përgatis një shkrim prandaj më nevojiten qëndrimet tua”...

-Për asgjë mos bëni lëshime

-Parashtroni pyetje sërish dhe sërish, derisa nuk e merrni përgjigjen e duhur

-Insistoni për konfirmim, qartësi dhe saktësi të përgjigjes. “Pra për të qenë më të qartë, thjeshtë dua edhe një herë të shqyrtojme temën...”

-Pyetje të thjeshta.

-Mos e vlerësoni përgjigjen si të mirë ose të keqe. Analizoni përgjigjen, lejoni bashkëmbiseduesin të flet, sa më shumë që flet ai, aq më mirë për ju.

-Mbani mend! Nuk po përpiqeni ta vëni në maje të gishtit bashkëmbiseduesin, por të nxjerrni përgjigje prej tij.

-Fundi i intervistës nuk është edhe fundi i bisedave. Gjithmonë duhet të lini hapësirë për mundësinë të konsultoheni në mënyrë plotësuese për diçka, që konsideroni se nuk është e qartë.

9. Si t’iu qasemi hulumtimeve të mëdha. Organizoni materialin

Organizimi i mirë është hap thelbësor për suksesin e hulumtimit, e me këtë edhe të pranohet mirë nga shikuesit, dëgjuesit ose lexuesit... publiku. Teksti i storjes duhet të ndahet në pjesë të cilat përshtaten për secilin rast, por edhe të jenë në korrelacion logjik si tërësi.

Këtu duhet të shqyrtohen të gjitha variantet si të jetë sa më tërheqëse për lexuesin. Nëse storja mund të publikohet në disa pjesë, atëherë shqyrtoni variantin e publikimeve parciais. Ndarje të elementeve të veçanta dhe shpjegime faktografike. Saktësi dhe qartësi e materialit për dëshmi. Gjithçka që keni në dispozicion duhet edhe ta publikoni dhe të jetë e kuptueshme për publikun. Theksoni dëshmitë.

10. Gazetaria hulumtuese në gazetarinë e përditshme. Gjeni kohë

Nuk ka orar të caktuar për punë në storjen hulumtuese. Kohën do të duhet ta përcaktoni për të gjitha gjërat tjera, kurse për gazetarinë koha është prej zgjimit deri në mbrëmje para gjumit. Ndonjëherë informatat ose dëshmitë më të rëndësishme do t’ju vijnë jashtë orarit të punës ose gjatë kohës derisa përmbushni obligimet e përditshme.

7. VEGLAT THEMELORE TË CILAT PËRDOREN GJATË GAZETARISË HULUMTUESE

Gazetarët hulumtues mund të shërbejnë me një ose më shumë prej këtyre veglave për gazetari hulumtuese, qoftë edhe për të përpiluar një storje të përditshme.

- Analiza e dokumenteve, siç kanë aktpaditë, aktgjykimet dhe dokumente tjera juridike, baza të të dhënave tatimore, raportet qeveritare, raporte të trupave rregullatore dhe parashtresa financiare korporative.
- BAZA të të dhënave publike
- Hulumtim i çështjeve teknike, duke përfshirë mbikëqyrje të praktikave qeveritare dhe afariste, si dhe efektet e tyre
- Kërkim të çështjeve sociale dhe juridike
- Kërkim të burimeve të të dhënave ku mund të parapaguheni, siç është <http://www.lexisnexis.com/en-us/gateway.page>
- Kërkim të bazave me numër të madh intervistash zyrtare, por edhe baza të të dhënave me informata të të ashtuquajturve fishkëllyes (whistleblowers)
- Mund të përdorni vegla për menaxhimi të të dhënave ose nëpërmjet softuerit kompjuterik ose nëpërmjet ndonjë sistem mirë të zhvilluar dhe të mbrojtur, që të mund të ndërtoni storjen, por edhe të keni kontroll absolut mbi të.
- Në Maqedoni mund të përdorni onlajn bazën e të dhënave me Ligje dhe procedura ligjore, si për shembull <http://pravo.org.mk/>
- Raportim i Asistuar me Kompjuter (RAK) (CAR Computer assisted reporting) një prej veglave më praktike për gazetarinë hulumtuese në botë. Për fat të keq në Maqedoni pothuaj se nuk përdoret fare.
- Shikoni dhe analizoni të dhënat numerike, aty mund të gjeni ide për storje ose qasje prej një këndi tjetër.
- Përsosni aftësitë për analizim të numrave, sepse në numra gjithmonë mund të zbuloni storje interesante.

8. KRIJIMI I STORJES

- Duhet të vendoset metodë për përpunimin e informatave, të cilat janë grumbulluar para se të filloni me krijimin e storjes.



- Grumbulloni të gjitha faktet, citatet dhe idetë dhe bëni një kontroll nëse ka dhe ku janë ato kontradiktore mes vete.

- Identifikoni dallimin mes informatave të grumbulluara dhe dëshmime të mirëfillta, konkretisht në storjen e hulumtueset siguroni që argumentet të jenë të logjikshme të mos e stërmadhoni ose minimizoni problemin konkret për shkak se shënimet i keni të gjeneralizuara pa kujdesin e duhur.

- Strukturoni storjen tuaj në disa paragrafë:

- Storje të shkurta që e përmbledhin gjithë materialin prej një aspekti. Pastaj renditni paragrafët, ashtu që të mund të paraqitni rrjedhën e vërtetë të storjes për të cilën dëshironi të shkruani.

- Përdorni citate të cilat i keni përzgjedhur me vëmendje për t'ia shtuar vlerën storjes. Citatet në asnjë mënyrë nuk guxoni të nxirrni jashtë kontekstit.

- Shkruani së paku një version për provë para se të shkruani versionin final. Përdorni versionin provë për të identifikuar përparësitë dhe mangësitë, si

dhe të planifikoni hulumtim shtesë, kuptohet nëse ka nevojë. Mund t'ju nevojiten disa versione testuese, para se të jeni të kënaqur nga rezultati final.

- Qartësia është cilësia më e rëndësishme gjatë përpilimit të storjes hulumtuese. Nëse nuk keni vetëbesim se jeni gazetar profesional hulumtues i mirë, thjeshtë renditni faktet qartë dhe me një rend të caktuar.
- Nëse dëshironi ta strukturoni storjen në mënyrë më të sofistikuar, formulat e WALL STREET JOURNAL, HIGH FIVES ose PYRAMID funksionojnë shkëlqyeshëm edhe për storjet e hulumtueset.
- Nëse përcaktoheni për qasjen e gazetarisë rrëfyese, duhet të merrni parasysh se në fokus duhet të jetë storja individuale ose incident, thjeshtë vëmendjen fokusojeni në esencën, mos u përhapni tepër me informata të parëndësishme.
- Hyrja dhe përmbyllja e mirë janë shumë të rëndësishme. Duhet të shpenzoni më tepër kohë duke punuar në këto dy pjesë. Hyrja e fton lexuesin ose shikuesin të lexojë ose përcjell storjen deri në fund, kurse përmbyllja e krijon përshtypjen e fundit për të vërtetën.
- Kur përpilohet storje për medium elektronike, fokusohuni në videon dhe audio pjesët dhe shkruani për "veshin". Mbani mend, publiku juaj do të shikojë dhe dëgjojë, nuk do të lexojë, e kjo donë të thotë se nuk do të mund të kthehet mbrapa, për këtë arsye do të duhet që strukturën dhe gjuhën t'i bëni të lehta për t'u kuptuar. Rregullat gjatë përpunimit të storjes

hulumtuese për media elektronike janë të njëjta sikur edhe për raportimet e përditshme. Gjithmonë shkruani fjali të shkurta dhe të thjeshta që të mund të kuptohen. Me vëmendje përzgjidhni pjesët audio (citatet), mos i përsëritni deklaratat me atë që e shkruani në tekst dhe lexoni në of ton. Storja e përgatitur duhet të jetë dinamike për të mos bezdisur shikuesit ose dëgjuesit. Kur përdorni shifra, gjithmonë duhet të jenë të rrumbullakuara, ndërkaq për të qenë sa më bindës kur dëshironi të theksoni se me të vërtetë keni qenë në vendin e ngjarjes, realizoni një stend ap me ç'rast do të thoni një prej fjalive të planifikuara në storjen hulumtuese.

- Storja e shkruar për medie të shtypura mund të publikohen në ueb faqe në të njëjtën mënyrë sikurse në mediet e shtypura. Rekomandohet të ketë ndryshime me qëllim që t'i përshtatet shprehive të vizitorëve të ueb portalit. Konkretisht ndarja e storjes në pjesë të vogla si dhe sigurimi i indeksimit adekuat dhe klikimi i linkut do të zmadhojnë shikueshmërinë e storjes në internet hapësirën.
- Përdorni edhe rrjetet sociale si vegël ndihmëse për shikueshmëri më të madhe të informatës. Në Maqedoni veçanërisht i popullarizuar është Facebook-u, që sipas të dhënave jozyrtare ka mbi 600 mijë përdorues, kurse opsioni për boost të targetuar ndihmon që informata konkrete të shkojë në adresën e duhur. Mediumi social, i dyti për nga popullariteti, në Maqedoni është Twitter-i, kur mund t'i bëni tuit linkun për tekstin e storjes dhe në këtë mënyrë më shumë lexues do të mund ta lexonin storjen hulumtuese.

9. PARIME ETIKE DHE TË PËRGJITHSHME JURIDIKE NË GAZETARI

Respektimi i të vërtetës dhe të drejtës së publikut për të arritur deri te informatat janë parimet themelore të gazetarisë. Gazetarët hulumtojnë, zbulojnë, regjistrojnë, ndonjëherë zbavitin, komentojnë por edhe mbajnë mend. Ata i informojnë qytetarët dhe e përkrahin demokracinë. Analizojnë pushtetin, por njëkohësisht edhe e kontrollojnë, por njëkohësisht duhet të veprojnë me përgjegjësi dhe të japin llogari.

Të gjithë gazetarët pa marrë parasysh nëse punojnë në çështje të përditshme ose merren me gazetari hulumtuese duhet gjithmonë të bazohen në 10 standardet etike në vijim:

1. Njoftoni dhe interpretoni me ndershmëri, angazhohuni për saktësi, drejtësi dhe zbulim të fakteve themelore. Nuk guxoni të shtypni ose fshihni faktet relevante që janë në dispozicion dhe mos e shtrembëroni të vërtetën.
2. Bëni çmos që t'i keni të dy anët, dhe që të dy anëve t'i jepet mundësi e barabartë për t'u përgjigjur.
3. Mos vini theks pa nevojë, në bazë të perceptimit personal për karakterin, racën, përkatësinë etnike, kombësinë, gjininë, moshën, orientimin seksual, marrëdhëniet familjare, religjionin ose handicap fizik ose intelektual.
4. Mos lejoni interesi personal, ose çfarëdo qoftë besimi, përkushtimi, pagesë, dhuratë të cenojë saktësinë, drejtësinë dhe autonominë (pavarësinë).
5. Zbuloni konfliktet e interesit që ndikojnë ose mund të ndikojnë në saktësinë, ndershmërinë dhe pavarësinë e gazetarisë.
6. Mos lejoni reklamimi ose promovimi komercial të cenojë saktësinë, ndershmërinë dhe pavarësinë tuaj.
7. Përdorni mjete të drejta, të ndërgjegjshme dhe të ndershme për të fituar ndonjë informatë. Prezantoni veten dhe punëdhënësin tuaj para se të kërkonit intervistë për ta publikuar. Mos e keqpërdorni lëndueshmërinë e disa personave ose injorancën e tyre ndaj medieve.
8. Përdorni pjesë aktuale audio-vizuale të cilat janë të sakta dhe vërteta. Çdo manipulim me të njëjtat mund të shkaktojë konfuzion te lexuesit, dëgjuesit dhe shikuesit.
9. Mos bëni plagjiaturë
10. Respektoni pikëllimin dhe dëshirën personale të dikujt për privatësi. Gazetarët kanë të drejtë të jenë të kundërshtohen në rast të detyrimit ose imponimit.



Liria e gazetarëve është e garantuar dhe e rregulluar në kornizën ndërkombëtare juridike, që garanton të drejta të konsiderueshme, gjithashtu liria është e garantuar edhe me kodet nacionale të cilat ndonjëherë në disa shtete mund të jenë edhe më restriktive.

Ligjet për shpifje ekzistojnë për të mbrojtur dinjitetin dhe reputacionin e individëve. Shpifja është shkelje nëse publikohet diçka që mund të zvogëlojë reputacionin e ndonjë personi. Për shpifje mbahet përgjegjësi edhe në situatë kur keni marrë informatë nga ndonjë medium

tjetër, nëse keni cituar dikë, ose e keni gjetur në internet. Mbrojtja juaj kryesore në situatë të këtillë do të ishte se e keni publikuar të vërtetën në opinion, por për të mos e humbur çështjen në gjyq duhet të keni dëshmi të cilat do të ishin valide në shtetin tuaj.

Ruani materialet dhe dëshmitë, si dhe dëshmitarët për storjen që është ose mendoni se mund të jetë lëndë padie për shpifje deri sa të kalojë periudha brenda cilës mund t'ju padisin.

Të gjithë madje edhe personalitetet publike kanë të drejtën për privatësi. Kini kujdes gjatë përpilimit të storjes të mos kaloni vijën e kuqe.

Ligjet të cilat ekzistojnë për ruajtje të sekreteve shtetërore janë me qëllim të sigurisë kombëtare, shpesh mund të keqpërdoren për kufizimin e lirisë së gazetarisë.

Edhe raportimi i përditshëm dhe puna në storje hulumtuese kërkojnë prej ju të merrni vendime të përditshme që ndërlidhen me etikën dhe moralin.

Parimet themelore për gazetarinë janë: tregoni të vërtetën, minimizoni dëmin, qëndroni të pavarur dhe të ndërgjegjshëm.

